

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

МІСЦЕ ЗАВДАТКУ СЕРЕД ІНШИХ ВИДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Бойко А.О.

аспірант відділу проблем приватного права

*Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України*

Завдаток займає почесне місце в інституті зобов'язального права як один із дієвих видів забезпечення виконання зобов'язання. Затребуваність застосування досліджуваного виду пов'язана з низьким рівнем договірної дисципліни, ненадійності та невпевненості контрагентів у виконанні умов договору один одним, а також у можливості додаткового захисту своїх прав та інтересів у разі порушення зобов'язання.

Водночас, аналізуючи норми цивільного законодавства та досліджуючи наукові положення про завдаток, зазначений вид забезпечення виконання зобов'язання потрібно розглядати в широкому аспекті, а тому обмежитись конкретним переліком притаманних йому рис досить складно. У зв'язку з чим доречним буде розглянути завдаток серед інших видів забезпечення виконання зобов'язання та віднайти спільні та відмінні риси.

Спільною метою усіх видів забезпечення виконання зобов'язань є надання кредитору можливості отримати належне йому за зобов'язанням [1, с. 473].

Традиційно завдаток порівнюють з неустойкою, оскільки досліджуючи вектор їх дії зазначені види забезпечення виконання зобов'язань спрямовані на те, аби стимулювати боржника до виконання своїх обов'язків. Загроза втрати завдатку, як і можливість стягнення неустойки орієнтують боржника на виконання зобов'язання в натурі [2, с. 479; 3, с. 33-34].

Спільними рисами завдатку та неустойки є те, що вони одночасно виступають і способами забезпечення виконання зобов'язання, і заходами цивільно-правової відповідальності у разі порушення зобов'язання. Так, неустойка і завдаток обтяжують одночасно як кредитора, так і боржника, що, в свою чергу, виділяє зазначені види з-поміж інших видів забезпечення виконання зобов'язань.

Крім цього, схожість двох видів забезпечення виконання зобов'язань полягає і у заздалегідь зафіксованому розміру. Так, неустойка у вигляді штрафу обчислюється у відсотках від суми невиконаного або неналежно виконаного зобов'язання, а неустойка у вигляді пені обчислюється у відсотках від суми несвоєчасно виконаного грошового зобов'язання за кожен день прострочення виконання (ч. 2, 3 ст. 549 ЦК України). Що ж стосується

завдатку, то виходячи з приписів ч. 1 ст. 571 ЦК України завдаток (грошова сума або вартість рухомого майна, які вже обумовлені) залишатиметься у кредитора, якщо порушення сталося з вини боржника, або ж, якщо порушення сталося з вини кредитора, то останній має сплатити боржнику подвійний розмір завдатку.

Крім того, подібність завдатку та неустойки полягає ще й в тому, що винна у порушенні зобов'язання сторона не звільняється від відшкодування збитків. Відповідні положення щодо неустойки закріплені в ч. 2 ст. 552 ЦК України, а щодо завдатку – в ч. 2 ст. 571 ЦК України. При цьому, якщо щодо завдатку передбачено законом заліковий характер збитків, то щодо неустойки сторони можуть передбачити відповідний характер в умовах договору.

Основні ж відмінності завдатку та неустойки полягають в тому, що завдаток видається «наперед», а сплата або передача неустойки тільки обумовлюється умовами договору у випадку порушення зобов'язання. Завдаток є частковим платежем і зараховується в рахунок виконання основного зобов'язання, якщо таке зобов'язання виконується належним чином, а неустойка – тільки у разі порушення забезпеченого нею зобов'язання.

На відміну від завдатку порука як вид забезпечення стоїть безспірно вище, оскільки у разі порушення забезпеченого зобов'язання, до відповідальності залучається поручитель (нова сторона зобов'язання), при цьому основне – це платоспроможність такої особи. І. О. Проценко вказував, що порука – умовний правочин, за яким поручитель відповідає перед кредитором лише в разі порушення зобов'язання боржником та неможливості стягнути з нього борг [4, с. 10].

Подібні риси, які притаманні поруці та завдатку, полягають в тому, що обидва забезпечувані правочини мають бути укладені (як правило) в письмовій формі.

Разом з цим порука відмінна від завдатку тим, що у забезпечуваному порукою договорі, крім кредитора та боржника долучаються до виконання зобов'язання треті особи (поручителі), а також тим, що цивільним законодавством не встановлюється відповідальність для кредитора, проте обсяг відповідальності для боржника може змінюватися (ст. 554 ЦК України).

Дослідники вирізняють завдаток та заставу з-поміж інших видів як такі, які за своєю попередньою конструкцією пов'язані з попереднім виділенням майна боржнику для примусової реалізації обов'язку порушника [5, с. 395]. Також частково схожим між завдатком та заставою є їхній предметний склад, оскільки боржником можуть передаватися як грошові кошти, так і рухоме майно. При цьому нерухоме майно може бути тільки предметом застави (іпотека). Так, ст. 575 ЦК України визначає іпотеку як заставу нерухомого майна, що залишається у володінні заставодавця або третьої особи.

Відмінністю завдатку від застави є розмір, яким забезпечується зобов'язання, оскільки завдаток завжди є частиною грошової суми або майна, яке передається кредиторіві, тоді як заставка може бути більшою або співмірною з сумою основного зобов'язання.

Порівнюючи обидва види забезпечення виконання зобов'язань, варто згадати, що передаючи завдаток у відповідній частині боржник заявляє про серйозність своїх намірів щодо виконання основного зобов'язання, тоді як передаючи предмет застави відбувається гарантія повернення коштів кредитора.

Аналізуючи порушення забезпеченого завдатком або заставою зобов'язання, варто виокремити характерну для обох видів рису, яка полягає в тому, що видані наперед предмети завдатку або ж застави захищають, в першу чергу, інтереси кредиторів, оскільки, незважаючи на розвиток договірних правовідносин між сторонами, кредитор без втрати часу, судових процедур та фінансових витрат може частково задовольнити порушене право або інтерес.

Варто акцентувати увагу на тому, що у випадку порушення зобов'язання, забезпеченого відповідними видами, які закріплені главою 49 ЦК України, винна у зобов'язанні сторона має відшкодувати потерпілій стороні збитки, які можуть бути визначені як договором, так і законом. Така особливість притаманна завдатку (ч. 2 ст. 571 ЦК України), неустойці (ч. 2 ст. 552 ЦК України), поруці (ч. 2 ст. 554 ЦК України) та заставі (ч. 2 ст. 589 ЦК України), а тому підсумовуючи вищенаведене потрібно зазначити, що завдаток поряд з іншими видами забезпечення виконання зобов'язання дійсно надає кредитору захист від неправомірних дій боржника та стимулює останнього до належного виконання взятих зобов'язань.

Література:

1. Цивільне право України: Загальна частина / За редакцією професорів І.А. Бірюкова і Ю.О. Заїки. – К.: Алерта, 2014. – 510 с.
2. Брагинский М.И., Витрянский В.В. Договорное право: в 4 кн. / М.И. Брагинский, В.В. Витрянский. – М.: Статут, 2001. – 848 с.
3. Гонгало Б.М. Учение об обеспечении обязательств. – М.: Статут. – 2002. – 222 с.
4. Проценко І.О. Види забезпечення належного виконання зобов'язань у цивільному праві України: єдність та диференціація: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2007. – 18 с.
5. Цивільний кодекс України [Текст]: Коментар / Є.О. Харитонов [та ін.]; заг. ред. Є.О. Харитонов, О.М. Калітенко; Одеська національна юридична академія. – О.: Юридична література, 2003. – 1079 с.